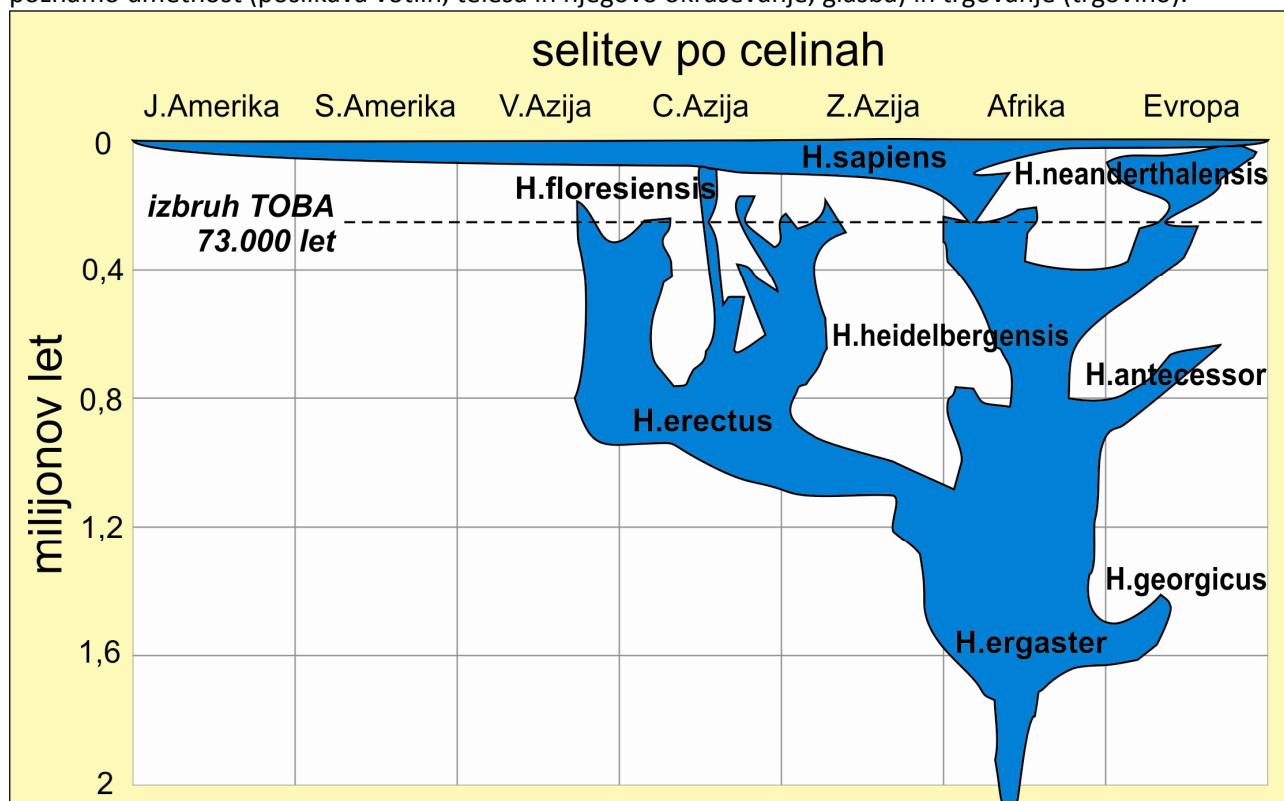

NOŽ IZ OBSIDIANA

Mnogi menijo, da je trgovanje nekaj novejšega v človeški zgodovini. Po njihovem bi se naj trgovina pričela šele z ustanovitvijo prvih držav, na primer Egipta. Vendar temu ni tako. Ljudje s(m)o trgovali že v starejši kameni dobi. Pravzaprav je to lastnost naše vrste že od samega začetka.

Prvi človečnjaki so se pričeli pojavljati pred več kakor 7 milijoni let, vrsta homo (človek) pa se je pojavila pred več kakor 2 milijonoma let. Vse vrste imajo svoj začetek v Afriki. Vendar so se nekatere razselile tudi v Evropo in Azijo. Sodobna človeška vrsta (Homo sapiens) se je pojavila pred okrog 350.000 leti, a je pred 73.000 leti skoraj izumrla zaradi večje ohladitve, ki je nastala zaradi gigantskega vulkanskega izbruha na otoku Sumatra. Ostanke vulkana danes prekriva jezero Toba. Ta vulkanska erupcija je zelo ohladila ozračje in izbrisala mnoge rastlinske ter živalske vrste in skoraj uničila vse človeške vrste. A prav to je pričetek naše sodobne človeške vrste, ki je poselila ves planet. Vsi, ki sedaj obstajamo na planetu, izhajamo iz skupnega para, ki je med maloštevilnimi preživel katastrofo na Etiopskem višavju v Afriki. Od tistega trenutka naprej poznamo umetnost (poslikava votlin, telesa in njegovo okraševanje, glasba) in trgovanje (trgovino).

Slika 1 – razvoj človeške vrste Homo in prikaz razselitve po vsej Zemlji.

NOŽ IZ OBSIDIJANA

Civilizacija se prične z osebno lastnino. Celo v najbolj primitivnih kamenodobnih skupnostih ima nekdo svoje orodje, ki ga ne deli z nikomer. Najzgodnejši najdeni primeri posebnega orodja so noži iz obsidiana – vulkanskega stekla, ki so stari 20.000 in več let. Dokaz, da so bili predmet trgovanja v zgodnji kameni dobi, je primerek, ki so ga našli na Švedskem. Ker sestava stekla ni vedno enaka, lahko izsledimo izvor – vulkan, ki ga je izbruhal. Tako so »švedski« kamenodobni nož izdelali iz stekla, ki ga je izbruhal vulkan v Armeniji v Mali Aziji, skoraj 3500 km v stran! Torej, še preden smo postavili prve stalne naselbine in se začeli ukvarjati s kmetijstvom, ko še nismo poznali vlad in organizirane religije, smo ljudje že na veliko trgovali.

Obsidian je vulkansko steklo, ki nastane zaradi velikih pritiskov in temperature pri vulkanskem izbruhu iz kremena. Obklesati ga je mogoče tako, da je debelina rezila le nekaj molekul. Tako je rezilo izredno ostro

in pestnjak – nož tudi zelo lahek. Torej je bil za kamenodobnega človeka to luksuzni izdelek največje vrednosti. V naravi najdemo ob črnih primerkih še zelene, rjave, brezbarvne in bele, kar nastane zaradi različnih kovinskih primesi. V nekaterih najdemo neenakomerno razporejene kristale kristobalita, ki so na črni podlagi videti kakor snežinke. Včasih se ujamejo vanj plinski mehurčki in mu lahko dajo zlati sijaj. V kamni dobi so poleg rezil iz njega izdelovali še osti za puščice in kopja ter ga gladili v prva preprosta zrcala! Izdelki iz obsidiana so bili zgodnje kamenodobni luksuzni predmeti in z njimi je bil precej velik promet. Pri arheoloških izkopavanjih so našli mnogo primerkov predvsem na Bližnjem vzhodu in po vsem Sredozemlju. Od tukaj so se širili čez celinsko Evropo do Baltika in še naprej.

Slika 2 – Tipični primerek obsidiana, vulkanskega stekla nastalega iz kremenca

Vendar najpomembnejša trgovska dobrina tistega obdobja ni sijajno vulkansko steklo, temveč ideje in znanje. Prav to prenašanje novih zamisli je zelo pospešilo tvorjenje sodobne človeške civilizacije. S trgovanjem smo se preobrazili iz »lovske živali« v »graditelje civilizacije«.

VEDNO VEČ TRGOVSKIH IZDELKOV

Naslednje zelo zanimivo trgovsko blago so kamnite skodele iz kloritita in steatita (mehka, bela kamnina), ki jih je izdelovala ena od zgodnjih poljedelskih civilizacij Tepe Yaya v jugozahodnem Iranu pred 15.000 leti. Njihove skodele je moč najti v mnogih arheoloških najdiščih v Mezopotamiji in širše od Sirije do Uzbekistana ter celo v dolini reke Ind (Pakistan).

Sčasoma so se trgovske vezi vedno bolj krepile. Z odkritjem taljenja kovin, najprej bakra, se je povečalo število izdelkov s katerimi je bilo mogoče trgovati. V Anatoliji (danes del Turčije) so v ostankih človeški bivališč našli školjke iz Egejskega morja in okrasje iz jantarja, ki je prišel z obal Baltičkega morja (Latvija). Ob rekah Eufrat in Tigris so kar naprej vznikala manjša mesta – prve proto-države. Trgovali so z bakrom, biseri iz Bahrajna, žadom iz Armenije, poldragim kamnom berilom iz Indije, dišavami iz Egipta. Vendar se ni trgovalo samo tukaj, povsod, kjer so bili ljudje, so bile trgovske poti.

Prvotno ime za reko Tigris je Urdu, kar pomeni »bakrena reka«. Ime ni dobila zato, ker bi bila takšne barve ali ker bi bila bakronosna, temveč zato, ker so po njej na veliko vozili baker iz gora na severu do naselbin na jugu. Ob njej so se pred 10.500 leti naselili Sumerci. Trgovina je bila nuja, saj ob sotočju rek ni bilo kamna, kovin ali lesa, zato pa toliko več odlične zemlje, ki je dajala bogat pridelek. Rešitev »problema« je bila očitna – trgovina! Izdelkov niso tovorili samo po reki, temveč so organizirali karavane, ki so prenašale izdelke sem in tja med »civiliziranimi« mesti, predvsem orodje in orožje. Močna trgovina je s seboj prinesla še en izum – pisavo in številke. Ta je bila tudi »iskra«, ki je prižgala nastanek prvih velikih in močnih držav v Egiptu, vzhodnem Sredozemlju, v Anatoliji, v Mezopotamiji in v dolini reke Ind.

Pred 9.000 leti je postalo mesto Jeriho prvo »svetovno« in veliko trgovsko središče. Mesto leži ob reki Jordan severno od Mrtvega morja ob trgovski cesti iz Anatolije, kjer je bil na voljo obsidian, do mesta Beidha, ki leži ob Rdečem morju in je trgovalo z morskimi školjkami za okrasje ter s hematitom. To je železov oksid, ki je bil cenjen zaradi rdeče barve in se je uporabljal pri verskih obredih. Jeriho je trgovalo tudi s soljo, ki so jo pridobivali iz Mrtvega morja in jo uporabljali za nasoljevanje živil. S tem so jim bistveno povečali življenjsko dobo. Votline pod mestom so bile vedno polne pohištva, tekstilij, posodja in hrane.

Tudi v Evropi so prve civilizacije nastale zaradi trgovine. Nekako v tem času, ko je bil Jeriho na višku, je nastala civilizacija na Kreti. Za svoj nastanek se ima zahvaliti pomorski trgovini in odličnemu geografskemu

položaju, ki ji je omogočal obvladovanje trgovine v Egejskem morju. Trgovali so z bakrom iz Cipra, kositrom iz Male Azije, okrasnim kamnom dioritom iz doline reke Nil, okrasjem iz Sirije in izvažali lončenino, pa tudi žito, olive ter vino v Egipt.

Z vzponom Egipta pred 5.000 leti je nastopila nova trgovska doba. Že samo znotraj države je nastala 1000 kilometrov dolga trgovska smer po reki Nil. Izdelke so izvažali tudi v Sredozemlje in na obale Rdečega morja, predvsem žito, zlato, slonovino, ebenovino in začimbe. Najdemo jih tudi na takratnih trgih na indijski podcelini. Nastajali so novi trgovski centri. V Palestini je to postalo mesto Ugarit (danes Ras Shamra), ki je trgovalo s kozmetiko, lesnimi izdelki, barvanimi tekstilijami – od tukaj izvira indigo, vijolično barvilo pridobljeno iz hišic morskih polžev.

Z vzponom novih držav so na trg vstopali vedno novi igralci. Feničani so dolgo časa obvladovali pomorsko trgovanje po vsem Sredozemlju. Denar, posojila, krediti, davki in še vse drugo je nastalo na njihovih tržnicah. Karkoli je na denarnem in finančnem področju obstajalo od prej, so ti zviti trgovci dvignili še vsaj za eno stopnjo višje. Sledili so jim Grki, ki jih je pomanjkanje surovin prisililo, da so jih poiskali na najbolj neverjetnih koncih sveta. Najdemo jih na obalah Anglije, Severnega morja, Baltika in na drugi strani do Indije in celo do Kitajske.

ANTIČNI AZIJSKI TRGI IN SVILNA CESTA

Tako kot danes, je bila nekoč Kitajska svetovna proizvodna in trgovska velesila. Rumena reka je srce Kitajske civilizacije in je omogočala obsežno poljedelsko aktivnost ter proizvodnjo viškov. Prvi trgovski izdelki so bili riž, morske školjke za okrasje, želvjvi oklepi za izdelavo luksuznih izdelkov, žad in kositer. To so vozili tudi na Malajski polotok in v osrednjo Azijo. Ko se je v Evropi pojavil Rimski imperij, so pričeli izvažati svilo, ki je potovala po svilni cesti čez prostranstva Azije.

Slika 3 – Potek svilne ceste po kopnem in po morju

Svilna cesta je nastala v času dinastije Han (206 PNŠ – 220 NŠ)¹. Deli čez centralno Azijo so bili vzpostavljeni okrog leta 114 pred našim štetjem predvsem po zaslugi ZhangQiana, ki je organiziral prve raziskovalne odprave proti zahodu velike azijske celine. Svilna cesta je sklop kopenskih in morskih poti, ki premagujejo razdaljo 6.500 km med kitajsko obalo Tihega oceana in evropsko obalo Sredozemskega morja. Po njej je potovala svila ter mnogi drugi izdelki, pa šetehnologija, znanje, filozofije, religije in bolezen bubonska kuga, imenovana »črna smrt«.

Z njo so največ pridobili Arabci, saj so prenašali vse to iz vzhoda na zahod in se ob tem tudi »učili«. Tako sta po njej iz Kitajske in Indije prišli znanost in število nič, ki je izredno pospešilo matematiko in posledično še astronomijo, filozofijo ter finance in bančništvo. Največje trgovsko mesto je postalo Bagdad, postavljeno na zahodni breg reke Tigris. Tukaj je bil prekop, ki je mesto povezoval z reko Eufrat. Tako je pridobilo edinstven položaj. Na njegovih tržnicah je bilo mogoče dobiti kitajsko svilo in črnilo, sandalovino in tekstilne

¹ PNŠ = pred našim štetjem, NŠ = našega štetja

barve iz Indije, žito in lan iz Egipta, sadje in steklovino iz Sirije, bisere in dišave iz Arabije, kožuhovino in jantar iz Rusije. Arabci so bili spretni morjeplovci in so predvsem obvladovali morski del svilne poti.

V Aziji je bila še ena velika civilizacija, indijska, ki se je razvijala ob rekah Ind in Ganges. Že zelo zgodaj so trgovali vse do Burme. Ko pa se je odprla svilna cesta, pa so jo dodobra izkoristili. Ponujali so indigo iz Gujarata, kameno sol iz Bengalije, bombaž iz Coromandela, začimbe iz Malabarja in še mnogo drugega.

TRGOVINA CVETI POVSOD

Čez vso Afriko so skozi vso njeno zgodovino vodile trgovske poti v vse smeri. Sahara ni nikoli predstavljala kakšne posebne ovire, kamelje karavane so čez njo tovorile mleko, meso, volno, žito, knjige, oblačila in kovine. Glavni trgovski center je bil dolgo časa Marakeš, ki je predstavljal vstopni trg za pot čez Saharo do Timbuktuja ob reki Niger. Južno in zahodno, v osrednji Afriki, so poti vodile po dolini reke Volta, kjer se je trgovalo z medom, kokosovimi orehi, ebenovino in zlatom. Z vzhodno afriško obalo so imeli stike tudi antični Grki, saj so od tam vozili žito, steklo, sekire, šila in šivanke, slonovino, želvovino, rogove nosoroga in palmovo olje.

Enako velja za antično Ameriko. Med leti 1.600 in 500 PNŠ, je bilo glavni trgovski center mesto Chalcatzingo, ki leži 160 km jugozahodno od Mexico Cityja. Trgovali so najprej ob tihoocenski obali, kasneje pa so dejavnost razširili tudi proti notranjosti. Mesto so naseljevali Olmeki, ki so največ povpraševali po kakavovih zrnih, fižolu, koruzi, divjačini, bombažnih tkaninah, vlaknih za izdelavo sandal, nakitu iz žada in po lesenih mečih z rezilom iz obsidiana.

Majevska mesta so bila v večini postavljena na bregove reke Pasion, ker je to bila naravna pot med visokogorjem Andov in bregovi Tihega oceana. Trgovali so z žadom, jaguarjevim krznom in s fluorescentno zelenimi peresi ptice quetzal ter z obsidiansom, zlatom, srebrom in poldragim kamenjem. V Mehiškem zalivu je bilo mesto Xicalanco, kjer je bilo mogoče dobiti predmete iz Jukatana, Hondurasa in s Karibskih otokov.

JANTARNA POT

Za naše kraje je bila zelo pomembna jantarna pot. Oblikovati se je pričela že zelo zgodaj. Ocenjujejo, da so jo vzpostavila ljudstva mlajše kamene dobe pred 12.000 leti. Svojo pravo vrednost je pokazala v času vzpona Etruščanov v dolini reke Pad in na Apeninskem polotoku v bronasti dobi okrog leta 1.000 PNŠ. Ti so iz daljnega severa, z obal Baltskega morja, tovorili mnoge izdelke, predvsem pa jantar, ki so ga potrebovali za okrasje. Ker so obvladovali velik del ozemlja, so dosegli, da so se pojavili enotni kovanci, utežne in prostorninske mere pri trgovanju ob vsej poti. Kasneje so to nadgradili Latini, ko so zgradili enega največjih imperijev v človeški zgodovini, rimski imperij.

Jantar je okamnela smola kambrijskih dreves, stara več kakor 200 milijonov let. Najbolj zanimivi primerki vsebujejo kosce rastlin in žuželk, ki so se ujele v tekočo smolo. Najvišjo ceno dosegajo primerki, kjer je v smolo zalita celotna žuželka. Najbogatejša nahajališča so na obalah Baltskega morja.

Jantarna pot se je pričela ob obali Baltskega morja v Litvi. Tekla je proti jugu čez Poljsko, Češko in Slovaško. Pri Bratislavi je prečkala Donavo, saj je tu bila zelo plitka in široka. Potem je tekla ob robovih vzhodnih in južnih Alp čez današnjo Madžarsko, Hrvaško in Slovenijo. V Slovenijo je vstopila ob Dravi iz smeri Čakovca. Dravo je prečkala pri Ptujju. Potekala je mimo Slovenske Bistrice, Konjic in Celja. Nato se je pričela vzpenjati čez Trojane. Ta prehod je bil sicer v uporabi že mnogo tisočletij prej. Spustila se je proti Ljubljanskemu barju (v začetku so tam živeli še koliščarji) in se pri Vrhniki dvignila čez prehod pri Postojni. Pod Nanosom je zavila v Ajdovščino in nato do Gorice, od tam pa v Italijo do Ogleja in naprej v Padsko nižino. V času Rimske države je segala vse do Rima.

Arheologi so ob jantarni cesti, tudi pri nas, našli jantarne jame. Trgovci z jantanjem so na pomembnih križiščih izkopali skrivne jame, globoke do dva metra, meter v premeru in jih skušali čim bolj zakamuflirati. V njih so skladiščili neobdelan jantar, da jim je bil ob povečanem povpraševanju vedno pri roki. Na dno jame so dali večje jantarne kose težke od enega do dveh kilogramov, nanje so nasuli jantarni drobir. V posamezno skladišče je šlo od 500 do 1200 kg jantarja. Cena jantarja je bila nekako eno tretjino cene zlata. Torej je bila jama s tonno jantarja vredna toliko kakor 350 kilogramov zlata.

Zanimivo je še to, da je bila jantarna pot skoraj v celoti tlakovana z rečnimi okroglicami vsaj sto let prej, preden so prišli Rimljani v naše kraje in pričeli z gradnjo svojih tehnološko in tehnično naprednih cest.

Slika 4 – Grobi kosci jantarja

Slika 5 – Jantarna pot čez Evropo

RIM IN BIZANC

O antičnem Rimu in njegovih odličnih cestah ne bi izgubljali preveč besed. Država je bila visoko organizirana in po teh cestah so v vse smeri tovorili neverjetne količine različnih izdelkov. A pregovor pravi – vse poti vodijo v Rim – in tako je tudi bilo. Prvo milijonsko mesto na svetu je potrebovalo neskončno množico izdelkov in hrane, da je zadovoljijo potrebo po »kruhu in igrah« razvajenih rimskih meščanov.

Po padcu Rima je mesto največjega evropskega trgovskega centra prevzel Bizanc. V mesto ob bosporskem prelivu so prihajale kamelje in konjske karavane od vsehovsod. Tukaj so pristajale ladje in prispele izdelke razvažale po vsem Sredozemlju in še dalje čez Atlantik proti Angliji in Skandinaviji. Najbolj

iskano blago je bila sol, nato še med, kaviar, svila, krzno, bombaž, sandalovina, drago kamenje in orožje. Bizanc je zrastel v milijonsko kozmopolitsko mesto, kjer so cveteli obrt, trgovina in bančništvo. To mesto je bil center, kamor so redno prihajala slovanska ljudstva. Del tega duha je mogoče najti tudi v romanu Pod svobodnim soncem F. S. Finžgarja.

Med tem, ko so barbarska ljudstva zrušila Rimski imperij, je Bizanc še vedno obvladoval sredozemske otoke in priobalna mesta. Tako so še naprej cvetela mesta Rimini, Sirakuze, Amalfi, Brindisi, Salerno, Neapelj, Osor, Split in druga. Za svoj kasnejši vzpon se lahko Bizancu zahvalita še mesti Benetke in Dubrovnik.

EVROPA ZATONE V SREDNJI VEK

S propadom Rima je Evropa nazadovala v vseh pogledih. Vendar se je trgovina nekako obdržala in sčasoma pripomogla, da se je celina znova postavila na noge. V Angliji so nastajala mesta ob rekah, kjer jih je bilo mogoče enostavneje prečiti. V vsakem takem mestu se je nato hitro razvila tržnica in močno povečalo trgovanje. Tako so nastala mesta Cambridge, Hereford, Oxford in Uxbridge.

V Franciji je bilo glavno trgovsko blago vino, ki so ga iz krajev vzhodno od Pariza vozili po poteh ob reki Saoni, Loari, Marni, Meusi in Moselli do Rena, kjer je postal Köln pomemben trgovski center. Na drugo stran so poti segle do Ulma ob Donavi. Od tu so lahko izdelke vozili po veliki evropski reki čez vso celino do Črnega morja in še naprej. Mesta so nastajala tudi pod vznožji gorskih prelazov.

Kasnejšo zgodovino trgovine dobro poznamo in vemo, da brez nje ne bi dosegli sedanje civilizacijske stopnje. Trgujemo od kar ljudje vemo za sebe. Trgovina nas je preoblikovala. A jasno je, da ob izdelkih in hrani trgovimo še z idejami in znanjem. To pa razvoj še bolj pospešuje. Trgovina je zagotovo del naše biti, je v naših genih.